

Відповідальність за порушення обов'язку батьківського піклування в Кримінальному кодексі Республіки Польща

Олексій Володимирович Зайцев*

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна*

**e-mail: o.v.zaytsev@nlu.edu.ua*

Катерина Олександрівна Павшук

*Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Харків, Україна*

Анотація

Проблема невиконання або неналежного виконання батьками (особами, що їх замінюють) обов'язків по догляду за дітьми існує в усіх країнах, незалежно від форми правління, державного ладу й рівня доходів населення. Актуальність дослідження зумовлено тим, що вже тривалий час Україна перебуває в процесі інтеграції з Європейським Союзом, тому корисним є вивчення зарубіжного законодавчого підходу щодо регламентації відповідальності за порушення цих обов'язків. Мета статті полягає у вивченні польського досвіду закріплення кримінальної відповідальності за невиконання обов'язків з піклування (догляду) за дітьми. У дослідженні застосовано догматичний, системно-структурний, статистичний, історико-правовий, формально-юридичний методи. Приділено увагу законодавству Республіки Польща, що передбачає право й обов'язок батьків піклуватися та виховувати дітей. Наведено генезу кримінального закону щодо відповідальності за порушення цих обов'язків. Узагальнено статистичні дані щодо кількості кримінальних проваджень і засуджених осіб (2009–2020 рр.). Вивчено особливості конструкції складу злочину, передбаченого статтею 210 Кримінального кодексу Республіки Польща; об'єктивні та суб'єктивні ознаки. Аналіз проведено на підставі доктрини польського кримінального права і практики судів загальної юрисдикції, зокрема Верховного суду Республіки Польща. Використано практику Конституційного трибуналу Республіки Польща. За результатами проведеного дослідження сформульовано висновки щодо об'єктів кримінально-правової охорони; об'єктивної і суб'єктивної сторін і суб'єктного складу. Зауважено на диференціації кримінальної відповідальності у разі заподіяння смерті потерпілому. Законодавець також передбачив у справах про цей злочин можливість повідомлення компетентному сімейному суду про доцільність позбавлення або обмеження батьківських чи опікунських прав у разі вчинення злочину на шкоду неповнолітньому або у співучасті з ним. Підтримується виокремлення

у Кримінальному кодексі України самостійного структурного розділу (підрозділу), який включає кримінальні правопорушення проти сім'ї, а також удосконалення кримінально-правових заходів до осіб, що вчинили такі злочини.

Ключові слова: кримінальне право; кримінальна відповідальність; піклування; склад злочину; Республіка Польща.

Liability for Violation of the Obligation of Care in the Criminal Code of the Republic of Poland

Oleksiy V. Zaytsev*

Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

*e-mail: o.v.zaytsev@nlu.edu.ua

Kateryna O. Pavshuk

Yaroslav Mudryi National Law University,
Kharkiv, Ukraine

Abstract

The problem of non-fulfilment or improper fulfillment by parents (persons who replace them) of childcare responsibilities exists in all countries, regardless of the form of government, state system, and income level of the population. Ukraine has been in the process of integration with the European Union for a long time, so it is useful to study the foreign legislative approach to the regulation of responsibility for the violation of these obligations. The purpose of the article is to study the Polish experience of establishing criminal liability for non-fulfilment of child care obligations. In the research dogmatic, systemic-structural, statistical, historical-legal, formal-legal methods were used. Attention is paid to the legislation of the Republic of Poland, which provides for the right and duty of parents to care for and raise children. The genesis of the criminal law regarding responsibility for violation of these duties in the Criminal Code of 1932, 1969, and 1997 is given. Statistical data on the number of criminal proceedings and persons convicted of this criminal offense (2009-2020) are summarized. The peculiarities of the structure of the crime composition provided for in Art. 210 of the Criminal Code of the Republic of Poland were studied; objective and subjective signs. The analysis was carried out on the basis of the doctrine of Polish criminal law and the practice of courts of general jurisdiction, in particular the Supreme Court of the Republic of Poland. The practice of the Constitutional Tribunal of the Republic of Poland was used. Based on the results of the research, conclusions were formulated regarding objects of criminal law protection; objective and subjective side and subject composition. The differentiation of criminal liability in case of causing death to the victim was noted. The legislator also provided in cases of this crime the possibility of notifying the competent family court about the expediency of deprivation or limitation of parental or guardian rights in case of committing a crime to the detriment of a minor or in complicity with him. The separation of an independent structural section

(subsection) in the Criminal Code of Ukraine, which includes criminal offenses against the family, as well as the improvement of criminal legal measures against persons who have committed such crimes, is supported.

Keywords: criminal law; criminal liability; guardianship; composition of the crime; Republic of Poland.

Вступ

Широкомасштабна збройна агресія росії проти України та запровадження воєнного стану в нашій державі суттєво вплинули на державні й суспільні процеси. Водночас завдяки силам безпеки і оборони Україна не тільки вистояла, а й поступово звільняє захоплені ворогом території. Відносно стабільна безпека життєдіяльності дала можливість працівникам інших сфер здійснювати професійну діяльність, а саме правникам діяти в напрямі вдосконалення законодавства. Так, в Україні із серпня 2019 р. наполегливо працює колектив робочої групи з питань розвитку кримінального права. Серед іншого, вона має завдання забезпечити розроблення та подання Президентіві України узгоджених пропозицій із питань щодо вдосконалення правової системи України з урахуванням сучасних викликів та потреб демократичного суспільства, зокрема підготовки та узагальнення пропозицій стосовно змін до законодавства про кримінальну відповідальність. Безумовно, цікавим в аспекті наведеної законопроектної роботи, і можливо корисним, є досвід зарубіжних країн із питань регламентації кримінальної відповідальності за окремі кримінальні правопорушення.

Одним із злочинів, що є актуальним для всіх країн, незалежно від форми правління, державного ладу і рівня доходів населення, вважається невиконання або неналежне виконання батьками (особами, що їх замінюють) обов'язків по догляду (піклуванню) за дітьми.

Українській правовій системі притаманні більшість ознак, що є характерними для європейської правової сім'ї. За своєю сутністю вона наближена до романо-германської. У зв'язку з цим у нашій попередній статті розглядався досвід Федеративної Республіки Німеччина щодо кримінальної відповідальності за порушення обов'язку батьківського піклування та виховання [1]. Метою ж цього дослідження є вивчення польського досвіду регламентації відповідальності за невиконання обов'язків із піклування за дітьми.

Цей досвід є цікавим через низку додаткових факторів, зокрема через певну наближеність історії наших держав. Польща так само пережила історичний період панування радянської влади та комуністичного правління після завершення Другої світової війни, що вплинуло на її правову систему.

Вивчення обраного в статті польського досвіду може бути корисним широкому загалу через те, що під час запровадження воєнного стану в Україні понад мільйон наших громадян виїхали до сусідньої Польщі, причому переважна більшість – це жінки з дітьми.

У контексті окресленої проблеми слід визнати, що інтереси дитини в нормальному, повноцінному вихованні та розвитку є пріоритетними в Республіці Польща. А питанню регламентації кримінальної відповідальності за порушення обов'язку батьківського піклування законодавець приділив значну увагу. Ще в Кримінальному кодексі 1932 р. це діяння було криміналізоване. У подальшому, із врахуванням різноманітної та широкої практики і результатів наукових розробок, ці положення закону змінювались і вдосконалювались. Системна модернізація цих приписів дає змогу з упевненістю стверджувати про зацікавленість суспільства та увагу держави до проблеми злочинів у сімейній сфері. На сьогодні ж діє ст. 210 Кримінального кодексу Республіки Польща (далі – КК Польщі) «Залишення неповнолітнього або безпорадної особи» у редакції Закону від 1 жовтня 2023 р.

Досягнення мети цього дослідження потребує вирішення таких завдань: 1) дослідити генезис кримінальної відповідальності за порушення обов'язку батьківського піклування у КК 1932, 1969, 1997 рр.; 2) узагальнити статистичні відомості щодо кількості кримінальних проваджень і осіб, засуджених за вчинення цього злочину, в період з 2009 р. по 2020 р.; 3) проаналізувати доктрину кримінального права, зокрема наукові публікації дослідників з проблеми в науковій періодиці; 4) розглянути рішення Конституційного трибуналу Республіки Польща щодо важливості об'єкта кримінально-правової охорони у разі порушення обов'язку батьківського піклування; 5) приділити увагу пошуку і детальному вивченню правових висновків Верховного суду Республіки Польща щодо складу злочину, передбаченого ст. 210 КК Польщі; 6) сформулювати можливі рекомендації для вдосконалення вітчизняного законодавства.

Матеріали та методи

Методологічно дослідження побудоване на аналізі системи законодавства Республіки Польща, зокрема положень Конституції, Кримінального кодексу, Цивільного кодексу, Кодексу про сім'ю та опіку, інших нормативно-правових актів, які стосуються предмета дослідження. Особлива увага приділяється практиці Верховного суду Республіки Польща та судів інших інстанцій загальної юрисдикції за період дії положень КК щодо відповідальності за порушення обов'язку батьківського піклування.

Статистичний метод застосовано для отримання результатів вивчення відкритих джерел інформації, а саме: Порталу статистичних відомостей Поліції Республіки Польща та статистичного довідника із правосуддя Міністерства юстиції Республіки Польща щодо реєстрації кримінальних проваджень та кількості осіб, засуджених за вчинення злочину, передбаченого ст. 210 КК Польщі.

Використано джерела польської доктрини кримінального права, зокрема сучасні наукові доробки у вигляді як наукових статей, так і результатів комплексного кримінально-правового дослідження розглядуваної проблеми.

При вивченні генезису правової регламентації відповідальності за цей злочин було застосовано історико-правовий метод дослідження. Наведено редакції відповідних законодавчих положень кодексів Польської Республіки 1932 р., Польської Народної Республіки 1969 р., Республіки Польща 1997 р. Звернуто увагу на роль правової доктрини, науковців та судової практики у процесі вдосконалення кримінального закону.

Формально-юридичний метод використовувався для встановлення змісту складу порушення обов'язку батьківського піклування та аналізу практики їх застосування судами. Так, традиційним для кримінального права України на початку вивчення будь-якого складу кримінального правопорушення є приділення уваги його об'єкту. Для кримінального права Польщі так само характерним є встановлення об'єкта посягання, враховуючи назву розділу, в якому міститься стаття. При цьому можливим є виокремлення родового і безпосередніх об'єктів. У цьому дослідженні увагу зосереджено на визначенні видів безпосередніх об'єктів у контексті диференціації кримінальної відповідальності у ст. 210 КК Польщі. На важливість прав дитини звернув увагу Конституційний трибунал Республіки Польща, визнавши їх захист основним, головним принципом польської системи сімейного права. Це так само дало змогу законодавцю обґрунтувати і криміналізацію порушення обов'язку батьківського піклування. Слід зважати на коло потерпілих осіб від цього злочину, причому законодавець під час модернізації кримінального законодавства змінював їх вік, що призвело до розширення сфери кримінально-правового захисту.

Далі у фокусі уваги дослідження – об'єктивна сторона порушення обов'язку батьківського піклування. У статті наголошується на відсутності в польському законодавстві ознак залишення без піклування. Для правильного й однакового застосування ст. 210 КК Польщі значну роль відіграла доктрина кримінального права, пропозиції якої сприйняв правозастосувач. Так, рішення Верховного суду Республіки Польща містять правові висновки

щодо характеристики сутності діяння, умов притягнення зобов'язаної особи до кримінальної відповідальності. Враховуючи те, що за ст. 210 § 1 склад злочину формальний, правові позиції касаційного суду є надважливими, їх неухильно дотримуються суди нижчих рівнів.

У випадку кваліфікованого складу обов'язковим є встановлення всіх ознак матеріального складу, тобто суспільно небезпечного діяння, суспільно небезпечних наслідків у вигляді смерті потерпілого і безпосереднього причинного зв'язку між діянням та наслідками.

Однією з проблем кваліфікації цього злочину була правова оцінка поведінки батьків, які залишають дитину в так званих «вікнах життя». У статті наводиться вирішення цього питання формуванням Верховним судом Республіки Польща правового висновку щодо виключення цих випадків із форм діяння цього злочину.

У статті розкрито суб'єктивні ознаки злочину. Важливим є встановлення суб'єктного складу, адже вчинити його може тільки особа, на яку покладено обов'язок з піклування (законом, договором або за фактичним обставинами). Причому зобов'язана особа вчиняє діяння виключно умисно, а для кваліфікованого складу характерною є змішана форма вини. Наведено приклади із сучасної практики застосування ст. 210 КК Польщі.

Результати та обговорення

Законодавча регламентація обов'язку батьківського піклування

Конституційний захист прав сім'ї та дітей передбачено Основним законом Республіки Польща [2]. Зокрема, ст. 18 Конституції передбачає піклування і захист Республікою Польща шлюбу як союзу між чоловіком і жінкою, сім'ї, батьківства і материнства. У ст. 48 польський законодавець гарантував батькам право виховувати дітей відповідно до своїх переконань, але з урахуванням рівня зрілості дитини, а також її свободи совісті, релігії та переконань. Частина 1 ст. 72 Конституції накладає на Республіку Польща зобов'язання забезпечувати права дитини. З цього приводу Конституційний трибунал Польщі у своєму рішенні зауважив, що під поняттям «права дитини» в Конституції слід розуміти порядок забезпечення захисту інтересів неповнолітньої, яка на практиці може сама вимагати його в дуже обмеженому обсязі. Також добробут дитини є своєрідним конституційним загальним положенням, а його захист є основним, головним принципом польської системи сімейного права. Відповідно, важливим елементом загального блага (суспільного інтересу), який може бути підставою для обмеження захищених Конституцією прав і свобод, є благополуччя дитини [3].

Хоча польське законодавство не містить юридичного визначення батьківської відповідальності [4], але законодавець чітко визначив у Кодексі про сім'ю та опіку зобов'язання батьків [5]. Згідно з §1 ст. 95 батьківська влада включає, зокрема, обов'язок і право батьків піклуватися про дитину та її майно й виховувати дитину, поважаючи її гідність і права. Так само здійснення батьківських повноважень має відбуватися відповідно до блага дитини та суспільних інтересів (§3 ст. 95). Є й інші нормативні акти, які деталізують наведені обов'язки держави і батьків щодо дітей [6].

Водночас сім'я, опіка та молодь є благами, що поставлені під охорону не тільки Конституцією Республіки Польща, а й нормами розд. XXVI «Злочини проти сім'ї та піклування» КК Польщі, які є заходом [7], що має уживатися тільки в крайньому випадку.

Генезис регламентації кримінальної відповідальності за порушення обов'язку батьківського піклування

КК Польщі 1932 р. містив у розд. XXXI «Злочини проти опіки та нагляду» ст. 200, якою встановлювалася відповідальність особи, що «всупереч своєму обов'язку з піклування або нагляду залишила дитину віком до 13 років або особу, яка перебуває під опікою чи наглядом, у зв'язку з її ненормальним станом або непритомністю, підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі до 5 років» [8].

КК Польщі 1969 р. у розд. XXV «Злочини проти сім'ї, піклування та молоді» передбачав ст. 187: «§ 1. Хто всупереч обов'язку піклуватися про особу, яка не досягла 15 років, або про особу, яка за психічним чи фізичним станом перебуває в безпорадному стані, залишить цю особу, карається позбавленням волі на строк від 6 місяців до 5 років. § 2. Якщо наслідком діяння є смерть особи, зазначеної в § 1, винний карається позбавленням волі на строк від одного до десяти років» [9].

Чинний КК Польщі, який прийнято в 1997 р., містить розд. XXVI «Злочини проти сім'ї та піклування». Початкова редакція ст. 210 не мала назви і передбачала: «§ 1. Той, хто всупереч своєму обов'язку піклуватися про неповнолітнього віком до 15 років або про особу, яка за своїм психічним або фізичним станом є недієдатною, залишає її без піклування, карається позбавленням волі до трьох років. § 2 Якщо наслідком діяння є смерть особи, зазначеної в § 1, винний підлягає покаранню у вигляді позбавлення волі від 6 місяців до 8 років» [10].

Застосування положень цієї статті на практиці, дослідження проблем кваліфікації в доктрині призвели до необхідності: 1) удосконалення законодавчої

техніки - стаття має назву «Залишення неповнолітнього або безпорадної особи»; 2) зміни санкцій статті в бік їх суттєвого збільшення. Станом на 1 грудня 2023 р. за ст. 210. § 1 - позбавлення волі на строк від трьох місяців до п'яти років; за § 2 - позбавлення волі від 2 до 15 років [11].

Під час модернізації Кодексу законодавець також передбачив можливість застосування у справах про цей злочин ст. 43с КК «Повідомлення сімейному суду», відповідно до якої, якщо суд вважає за доцільне позбавити або обмежити батьківські чи опікунські права у разі вчинення злочину на шкоду неповнолітньому або в співучасті з ним, повідомляє про це компетентний сімейний суд.

Статистичні відомості за період 2009–2020 рр.

Якщо звернутися до поліцейської статистики [12], можна дійти висновку, що кількість кримінальних проваджень, які порушено за ст. 210 КК Польщі, має тенденцію до зниження (табл. 1).

Таблиця 1

Рік	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Кількість порушених проваджень	106	70	60	66	42	57	44	46	45	41	42	38
Кількість розкритих злочинів	37	38	32	16	13	12	10	22	4	13	14	8

Кількість засуджених за вчинення злочину, передбаченого ст. 210 КК Польщі, суттєво менше [13], аніж кількість порушених кримінальних справ (табл. 2).

Таблиця 2

Рік	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Ст. 210 § 1	21	26	16	6	4	5	4	10	4	8	7	10
Ст. 210 § 2	2	-	1	-	-	-	1	1	-	-	-	-

Аналіз складу злочину, передбаченого ст. 210 КК Польщі. Об'єктивні ознаки

Ураховуючи традиційний підхід до визначення об'єкта кримінально-правової охорони, можна виокремити родовий і безпосередній об'єкти. Стаття 210

включена до розд. XXVI «Злочини проти сім'ї та піклування» КК Польщі. Родовий об'єкт як в українській науці, так і польській, найчастіше визнається за назвою розділу, що в цьому разі свідчить про сімейні відносини та піклування. Безпосереднім об'єктом є піклування в широкому розумінні.

Додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом захисту у кваліфікованому складі залишення, передбаченого ст. 210 § 2 КК Польщі, яка передбачає відповідальність за заподіяння смерті потерпілому, є життя людини.

Потерпілим від цього злочину є неповнолітня особа віком до 15 років та особа, яка за своїм психічним або фізичним станом є недієздатною. Виникає питання, чому законодавець не поставив під кримінально-правовий захист також неповнолітніх у віці від 15 до 18 років? У польській доктрині це обґрунтовується твердженням, що особи, молодше 15 років, не є самостійними, вони не можуть контролювати свою поведінку, не здатні піклуватися про себе і не є повноцінно психофізично зрілими [14, с. 135].

За конструкцією злочин залишення, передбачений ст. 210 § 1 КК Польщі, формальний, для наявності об'єктивної сторони якого необов'язкове настання суспільно небезпечних наслідків для кваліфікації кримінального правопорушення. Це логічно пояснюється особливостями потерпілих, які зазначені в тексті статті. Сам факт можливого нараження їх на небезпеку вже є достатнім для визнання суспільної небезпечності вчиненого.

Законодавець не визначає поняття «залишення в небезпеці». Верховний суд у своєму рішенні від 4 червня 2001 р. дійшов висновку, що сутність «залишення без піклування» полягає в тому, що особа, про яку мали піклуватися, залишена напризволяще, тобто йдеться не лише про відмову від піклування про неповнолітню або недієздатну особу, а й про перешкоджання такій особі в наданні негайної підтримки. Ці елементи мають бути дотримані в сукупності [15].

Судова практика неухильно дотримується наведеної правової позиції щодо кваліфікації вчиненого [16- 17].

Пізніше апеляційний суд у Білостоку в своєму рішенні від 11 липня 2014 р. [18] дещо розкрив наведену позицію, що діяння є залишенням тільки за наявності в сукупності двох елементів, а саме: залишення особи, яка потребує піклування, і, що дуже важливо, унеможливлення іншими особами її підтримки (допомоги).

Наприклад, відповідальна особа – голова асоціації скаутів засуджений за ст. 210 § 1 КК Польщі за те, що в період з 13 липня 2014 р. по 27 липня 2014 р. діяв усупереч обов'язку по догляду за неповнолітнім віком до

15 років, який був доручений йому матір'ю цієї дитини. Зокрема, відмовився піклуватися за неповнолітньою, залишивши її саму без нагляду, наказавши при цьому жити в легковому автомобілі під час поїздки команди скаутів [19].

Формою суспільно небезпечного діяння при вчиненні злочину, що досліджується, є, так звана, «чиста» (невиконання) бездіяльність, коли особа ухиляється від свого обов'язку піклуватися. Може бути і «змішана» бездіяльність, коли бездіяльність поєднується з активними діями, за допомогою яких суб'єкт ухиляється від виконання обов'язкових для нього дій щодо виконання обов'язків з піклування.

Це може бути залишення власної дитини, наприклад, у лісі, де вона не може бути знайдена третіми особами, або залишення будинку опікуном/нянею в ситуації, коли на них покладено обов'язок піклуватися про відповідну дитину. Це означає, що кримінальним злочином є залишення дитини в місці, де допомога з боку інших осіб є незначною або відсутня, наприклад, у безлюдному парку або на ґрунтовій дорозі [20, с. 26–27]. Отже, мають бути присутніми два елементи, на яких наголошує Верховний суд у зазначеному вище рішенні: залишення особи та перешкоджання іншим особам підтримувати (допомагати) цій особі.

На відміну від ст. 166 КК України, польський законодавець диференціював відповідальність за вчинення правопорушення, передбаченого ст. 210 КК Польщі. Так § 2 цієї статі передбачає матеріальний склад. Це означає необхідність встановлення суспільно небезпечного наслідку у вигляді смерті потерпілої особи. Обов'язковим є причинно-наслідковий зв'язок між діянням та злочинним наслідком. Наприклад, особу визнано винною у тому, що в період з невизначеної дати у червні 2020 р. по 15 липня 2020 р., всупереч своєму обов'язку піклуватися та захищати свою матір, яка була недієздатною за своїм психічним та фізичним станом, вона залишила її, зачинивши в квартирі, наражаючи її на пряму небезпеку загибелі, що спричинило смерть потерпілої. Діяння кваліфіковано за сукупністю злочинів, передбачених ст. 210 § 2, ст. 160 § 2 (нараження особи на небезпеку втрати життя чи тяжкої шкоди здоров'ю особою, на яку покладено обов'язок з піклування) [21].

Діяння, яке не підпадає під ознаки ст. 210 КК Польщі

Не є злочином, передбаченим ст. 210 § 1 КК Польщі, залишення дитини в лікарні або в так званому «вікні життя». Йдеться про належно обладнані місця, де матері можуть анонімно залишати небажаних новонароджених дітей. Ці пункти влаштовано в таких місцях, де немовля можна залишити непомітно, зокрема при католицьких монастирях, благодійних організаціях.

З цього приводу висловився Верховний суд у своєму рішенні від 5 лютого 1966 р. За обставинами справи батьки помістили п'ятимісячну дитину в лікарню через потребу в її лікуванні, а потім не забрали її, незважаючи на її одужання, і не цікавилися подальшою долею дитини. Суд визнав відсутність підстав для кваліфікації як злочин залишення без піклування [22]. Це рішення є також основою офіційної відповіді Міністерства юстиції Польщі, сформульованою у 2015 р. [23]. Його поділяють і науковці, справедливо посилаючись на можливість у наведених ситуаціях без зволікань надати дитині необхідну допомогу, підтримку та піклування [24, с. 107].

Суб'єктивні ознаки

Законодавець у ст. 10 § 2 не згадує ст. 210 КК Польщі серед злочинів, за які передбачена відповідальність осіб віком від 15 років. Відповідно, суб'єктом злочину залишення може бути особа, яка досягла 17 років, що відповідає положенням ст. 10 § 1 КК Польщі.

Водночас злочин, про який іде мова, є індивідуальним за своєю природою, оскільки його суб'єктом може бути лише той, на кого покладено обов'язок піклування. Конкретний обов'язок піклування може впливати із закону (наприклад, обов'язки батьків відповідно до Кодексу про сім'ю та опіку), з судового рішення (наприклад, рішення про розлучення), з договору. Об'єктивний обов'язок з піклування може також впливати з конкретної фактичної ситуації, і необов'язково пов'язаний родинними зв'язками, наприклад договір з нянею, яка не є родичкою [25, с. 184].

Як зазначалося вище, за ст. 210 § 1 КК Польщі це злочин з формальним складом. Структура цих складів злочинів така, що наслідки тут лежать за межами необхідних ознак об'єктивної сторони, отже і складу злочину. Тому суб'єкт не може бажати їх настання. Проте ця обставина не виключає умисної вини. Інтелектуальна ознака умислу в цих випадках включає лише усвідомлення суспільно небезпечного характеру свого діяння, ставлення до наслідків тут не виникає та й не може виникнути. А вольова ознака умислу обмежується бажанням вчинення конкретної дії чи бездіяльності. Отже, цей злочин може бути вчинений лише з прямим умислом.

З цього приводу в науковій літературі проаналізовано випадок, який досить часто трапляється і є прикладом діяння батьків з необережної вини, а саме втрати дитини на пляжі. Це діяння не може бути кваліфіковане за ст. 210 КК Польщі саме через відсутність умислу винної особи, хоча ці дії є наслідком невиконання правил обережності, які вимагаються від опікуна в конкретних обставинах. Такі дії кваліфікуються за ст. 160 § 3 КК, тобто

за необережне створення небезпеки загибелі чи тяжкого ушкодження здоров'я [20, с. 31].

У випадку § 2 ст. 210 КК Польщі, коли залишення потерпілого спричиняє його смерть, злочин характеризується змішаною формою вини: умислом щодо діяння та необережністю щодо смерті потерпілого.

Висновки

Піклування та виховання дітей є правом і обов'язком батьків (осіб, що їх замінюють), які встановлені Конституцією Республіки Польща та регуляторним законодавством. Благополуччя дитини визнається важливим елементом загального блага (суспільного інтересу), який може бути підставою для обмеження захищених Конституцією прав і свобод.

Відповідальність за порушення обов'язку батьківського піклування запроваджена у 1932 р. Надалі законодавець змінював вік потерпілого, намагався лібералізувати покарання за цей злочин, але зрештою дійшов висновку щодо необхідності диференціації відповідальності та її посилення. Це в сукупності із підвищенням рівня життя в державі, розвитком суспільства і, напевно, дотриманням католицького віросповідання, привели до зниження кількості зареєстрованих кримінальних проваджень за ст. 210 КК Польщі.

Визначальним для розуміння сутності злочину, передбаченого ст. 210 КК Польщі, є умови притягнення до відповідальності зобов'язаної особи. У цьому контексті щодо кваліфікації кримінального правопорушення мають важливе значення правові висновки, сформульовані Верховним судом Республіки Польща.

Конкретний обов'язок батьківського піклування може впливати із закону, із судового рішення, із договору, із конкретної фактичної ситуації. Основний склад є формальним, а кваліфікований – матеріальним. У першому випадку злочин вчиняється зобов'язаними особами виключно з умисною формою вини, для другого характерна змішана форма вини.

Цей матеріал може бути використаний як додатковий аргумент на користь виокремлення самостійного структурного розділу (підрозділу), який включає кримінальні правопорушення проти сім'ї. Заслужує наукового обговорення диференціація кримінальної відповідальності у разі вчинення злочину, передбаченого ст. 166 КК України. Слід підтримати посилення кримінально-правового впливу на осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти сім'ї, зокрема надання суду можливості вживати обмежувальних заходів і встановлювати зобов'язання до вчинення певних дій із виконання конкретних обов'язків по догляду на підставі ст. 76 КК України.

References

- [1] Zaytsev, O.V., & Pavshuk, K.O. (2023). Liability for Violation of the Duty of Care and Upbringing in the Criminal Code of the Federal Republic of Germany. *Problems of Legality*, 161, 215-229. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.161.276942>.
- [2] *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r. Retrieved from <https://www.prezydent.pl/prawo/konstytucja-rp>.
- [3] Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 kwietnia 2003 r. sygn. akt K 18/02. Retrieved from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20030830772>.
- [4] Marzena Zieziula. (2020). Nadużywanie władzy rodzicielskiej w świetle prawa. Konteksty Społeczne. *Social Contexts*, 8, 1(15), 124-138. <http://doi.org/10.17951/ks.2020.8.1.124-138>.
- [5] Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. Kodeks Rodzinny i Opiekuńczy. Retrieved from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19640090059>.
- [6] Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o Wspieraniu Rodziny i Systemie Pieczy Zastępczej. Retrieved from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu20111490887>.
- [7] Szydlik, A., & Gajewski, P. (2018). Ochrona rodziny w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej a przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece. Zeszyty Naukowe Towarzystwa Doktorantów UJ Nauki Społeczne, 21, 61-81. <http://doi.org/10.26361/ZNTDSP.09.2018.21.04>.
- [8] Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 11 lipca 1932 r. Kodeks Karny. Retrieved from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19320600571>.
- [9] Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. Kodeks Karny. Retrieved from <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-karny-16787601>.
- [10] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny. Retrieved from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970880553>.
- [11] Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks Karny. Wersja od: 1 października 2023 r. do: 13 marca 2024 r. Retrieved from <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/kodeks-karny-16798683>.
- [12] Postępowania wszczęte i przestępstwa stwierdzone z art. 210 KK za lata 1999 - 2020. Retrieved from <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-7/63510,Porzucenie-maloletniego-albo-osoby-nieporadnej-art-210.html>.
- [13] Ministerstwo Sprawiedliwości. Skazania prawomocne z oskarżenia publicznego - dorośli - w latach 2002-2020. Retrieved from <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/opracowania-wieloletnie/download,2853,43.html>.
- [14] Osiak-Krynicka, K. (2019). Porzucenie jako forma zaniedbania - wybrane zagadnienia karnomaterialne i karnoprocesowe. *Dziecko Krzywdzone. Teoria, badania, praktyka*, 18(1), 131-152. Retrieved from <http://dziekokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/issue/view/68>.
- [15] Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2001 r. V KKN 94/99. Retrieved from <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/v-kkn-94-99-wyrok-sadu-najwyzszego-520143141>.
- [16] Wyrok Sądu Okręgowy w Olsztynie. Sygn. akt: I, 154/13. (Styczeń 15, 2014). Retrieved from http://orzeczenia.ms.gov.pl/content/SN/15051500000503_I_C_000154_2013_Uz_2014-01-30_001.

- [17] Wyrok z uzasadnieniem Sąd Okręgowy w Świdnicy z 24.10.2018 I C 2224/17. Retrieved from [https://orzeczenia.ms.gov.pl/content/\\$N/155020000000503_I_C_002224_2017_Uz_2018-10-24_002](https://orzeczenia.ms.gov.pl/content/$N/155020000000503_I_C_002224_2017_Uz_2018-10-24_002).
- [18] Wyrok Sądu Apelacyjnego w Białymstoku I ACa 206/14 z. (Lipca 11, 2014). Retrieved from <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/i-aca-206-14-porzucenie-w-rozumieniu-art-210-k-k-wyrok-521600350>.
- [19] Uzasadnienie Sąd Okręgowy w Częstochowie II K 96/15. (December 30, 2016). Retrieved from https://orzeczenia.czestochowa.so.gov.pl/content/Porzucenie/151510000001006_II_K_000096_2015_Uz_2016-12-30_001.
- [20] Kilińska-Pękacz, A. (2016). Przepięstwo porzucenia dziecka. *Prokuratura i Prawo*, 4, 22-34. Retrieved from <https://sip.lex.pl/komentarze-i-publicacje/artykuly/przepiestwo-porzucenia-dziecka-151287785>.
- [21] Wyrok Sądu Okręgowy w Płocku II K 77/21. (listopada 25, 2021). Retrieved from [https://orzeczenia.plock.so.gov.pl/content/\\$N/152525000001006_II_K_000077_2021_Uz_2021-11-25_002](https://orzeczenia.plock.so.gov.pl/content/$N/152525000001006_II_K_000077_2021_Uz_2021-11-25_002).
- [22] Uchwała Sądu Najwyższego z 5 lutego 1966 r., sygn. VI KZP 57/65, OSNKW 1966, nr 4, poz. 48. Retrieved from <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/orzeczenia-sadow/vi-kzp-57-65-uchwala-sadu-najwyzszego-520214365>.
- [23] Odpowiedź na interpelację nr 34861 w sprawie braku odpowiednich regulacji prawnych w zakresie powstawania i prowadzenia tzw. okien życia, odpowiedzialności rodziców oraz adopcji dziecka porzuczonego za pośrednictwem tzw. okien życia. Ministerstwo Sprawiedliwości 12.11.2015. Retrieved from <https://www.sejm.gov.pl/sejm7.nsf/InterpelacjaTresc.xsp?key=61411ED6>.
- [24] Trocha, O. (2012). Przepięstwa wobec małych dzieci. *Małe dzieci w Polsce*, 38, 11(1), 107-115. Retrieved from <https://dziekokrzywdzone.fdds.pl/index.php/DK/article/view/522/389>.
- [25] Majchrzak, K. (2020). Porzucenie małoletniego poniżej 15 lat lub osoby nieporadnej w świetle przepisów kodeksu karnego. *Studia Prawnoustrojowe*, 49, 183-200. <https://doi.org/10.31648/sp.5861>.

Олексій Володимирович Зайцев

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна

e-mail: o.v.zaytsev@nlu.edu.ua

ORCID 0000-0002-6743-7114

Катерина Олександрівна Павшук

кандидатка юридичних наук, доцентка,

доцентка кафедри конституційного права України

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

61024, вул. Григорія Сковороди, 77, Харків, Україна

e-mail: k.o.pavshuk@nlu.edu.ua

ORCID 0000-0003-0588-4178

Oleksiy V. Zaytsev

Ph.D. in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Criminal Law
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77 Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: o.v.zaytsev@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0002-6743-7114

Kateryna O. Pavshuk

Ph.D. in Law, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Constitutional Law of Ukraine
Yaroslav Mudryi National Law University
61024, 77 Hryhoriia Skovorody Str., Kharkiv, Ukraine
e-mail: k.o.pavshuk@nlu.edu.ua
ORCID 0000-0003-0588-4178

Рекомендоване цитування: Зайцев О. В., Павшук К. О. Відповідальність за порушення обов'язку батьківського піклування в Кримінальному кодексі Республіки Польща. *Проблеми законності*. 2024. Вип. 164. С. 199–213. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.164.292538>.

Suggested Citation: Zaytsev, O.V. & Pavshuk, K.O. (2024). Liability for Violation of the Obligation of Care in the Criminal Code of the Republic of Poland. *Problems of Legality*, 164, 199-213. <https://doi.org/10.21564/2414-990X.164.292538>.

Статтю подано / Submitted: 25.01.2024
Доопрацьовано / Revised: 16.02.2024
Схвалено до друку / Accepted: 28.03.2024
Опубліковано / Published: 29.03.2024